

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра соціальної роботи

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: **«Вивчення особливостей комунікативної компетенції соціального працівника і її формування у студентів - майбутніх фахівців із соціальної роботи»**

«The study of the features of the communicative competence of a social worker and its formation among students - future specialists in social work»

Виконала: студентка денної форми навчання спеціальності 231 Соціальна робота

Сінігур Кристина Віталіївна

Керівник д.політ.н., проф. Дунаєва Л.М. _____

Рецензент д.політ.н., проф., завідувач кафедри політичних наук і права ПНПУ імені К.Д. Ушинського

Наумкіна С.М.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ 4 від 29.11.2018 р.

Захищено на засіданні ЕК № 2

протокол № __ від __.12.2018 р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

В.о.завідувача кафедрою

Голова ЕК

Гладченко С.В.

Чернецька Ю.І.

(підпис)

(підпис)

Одеса – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	6
1.1. Професійна компетентність спеціаліста з соціальної роботи	6
1.2. Особливості комунікативної компетентності фахівця з соціальної роботи	19
1.3. Емпатійність, інтернальність і рефлексивність як властивості особистості, що визначають успішність професійної діяльності фахівця із соціальної роботи	23
Висновки до першого розділу	36
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ОБУМОВЛЕНОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ - МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	37
2.1. Організація і процедура дослідження. Характеристика вибірки випробовуваних	37
2.2. Вивчення особливостей впливу розвитку властивостей особистості на розвиток комунікативної компетентності у студентів - майбутніх фахівців із соціальної роботи	51
Висновки до другого розділу	76
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ - МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	78
3.1. Організація і проведення формуючого експерименту з розвитку комунікативної компетентності у студентів	78
3.2. Аналіз динаміки розвитку комунікативної компетентності у студентів - майбутніх фахівців із соціальної роботи.	80

Висновки до третього розділу	84
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	88
ДОДАТКИ	97

ВСТУП

Актуальність дослідження. Комуникативна компетентність - одна з базових характеристик професійної компетентності і професійної підготовки фахівців в типі професій «людина - людина». Завдання її формування є однією з центральних в процесі підготовки майбутнього фахівця з соціальної роботи, в його особистісному та професійному розвитку. Становлення і організація соціальних служб і нових допоміжних структур в нашому суспільстві викликає гостру потребу в професійних кваліфікованих кадрах. В даний час в соціальних службах працюють представники різних професій, які не мають спеціальної професійної освіти. Тому перед сучасною вищою школою стоїть складне завдання - сформувати особистість, готову психологічно, морально і практично активно включитися в різноманітні форми здійснення соціальної підтримки.

Необхідно відзначити зростання інтересу вчених до проблеми компетентності фахівця соціальної роботи (Л.І.Анциферова, І.Г. Климкович, А.К.Маркова, М.В.Фірсов і ін.). Аналіз наукової літератури показує, що питання про сутність даного феномена не вирішене в науці однозначно, не дивлячись на інтерес до цієї проблеми в останні п'ятнадцять років і дослідження в цій області (С.А.Белічева, Б.З.Вульфів, М.А.Галагузова, М.П.Гурьянова, І.Г.Зайнишев, І. О. Зимня, Н.П.Клушіна, Н.Д.Павленок, В.А.Сластенін, Т.В.Чернікова, Н.Б.Шмелева, В.Н.Ярська-Смирнова та ін.).

Незважаючи на те, що комуникативна компетентність вважається найбільш вивченою (А.Г.Асмолов, Ю.Н.Ємельянов, Е.А.Клімов, Н. В. Кузьміна, Д.А.Леонтьєв, Л.М.Мітіна, Л.А. Петровська, Дж.Равен і ін.), її дослідження, як правило, лежать в проблематиці психології спілкування, конфліктів і методів активного соціально-психологічного навчання. В області підготовки фахівців з соціальної роботи комуникативна компетентність рідко була предметом спеціальних досліджень.

Дослідницька проблема полягає в тому, що недостатньо вивчена

особистісна обумовленість розвитку комунікативної компетентності у соціальних працівників, в тому числі, і у студентів, які проходять підготовку за фахом «Соціальна робота».

Виникла необхідність вирішити протиріччя між об'єктивною потребою суспільства в підготовці фахівців із соціальної роботи з розвиненою комунікативною компетентністю і недостатньою розробленістю проблеми виявлення властивостей особистості, що сприяють формуванню комунікативної компетентності, що і визначило вибір теми дослідження: «Вивчення особливостей комунікативної компетенції соціального працівника та її формування у студентів - майбутніх фахівців із соціальної роботи».

Об'єкт дослідження - розвиток комунікативної компетентності студента - майбутнього фахівця із соціальної роботи в процесі його професійної освіти.

Предмет дослідження - властивості особистості, що зумовлюють розвиток комунікативної компетентності студента - майбутнього фахівця із соціальної роботи.

Мета дослідження - вдосконалення процесу розвитку комунікативної компетентності майбутнього фахівця з соціальної роботи за рахунок соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на розвиток емпатійності, інтернальності і рефлексивності.

Виходячи з поставленої мети були визначені наступні **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати стан проблеми розвитку комунікативної компетентності у студентів - майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі професійної освіти.

2. На теоретичному рівні виявити властивостей особистості, що зумовлюють розвиток комунікативної компетентності студентів, і обґрунтувати можливості їх розвитку спеціально організованими засобами в освітньому процесі вузу.

3. Підібрати і апробувати комплекс діагностичних методик і процедур, спрямованих на вивчення прояви комунікативної компетентності і властивостей особистості, що обумовлюють її розвиток.

4. Виявити взаємозв'язок комунікативної компетентності у студентів спеціальності «Соціальна робота» з їх особистісними характеристиками - емпатійністю, інтернальністю і рефлексивністю - і визначити характер цих зв'язків.

5. Визначити, які показники властивостей особистості обумовлюють розвиток поведінкового компонента комунікативної компетентності, а які з них практично не надають на нього впливу.

6. Розробити програму соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на розвиток властивостей особистості, що обумовлюють розвиток комунікативної компетентності, і апробувати її на практиці.

7. Провести формуючий експеримент, в процесі якого відстежити динаміку розвитку комунікативної компетентності в експериментальній групі.

Методи дослідження. Теоретичні методи - аналіз психолого-педагогічної, соціологічної літератури з проблеми дослідження.

Емпіричні методи - констатуючий і формуючий експерименти, в процесі яких використовувалися наступні методики: методика «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» (А.А.Реан, В.А.Якунін); орієнтаційна анкета «Визначення спрямованості особистості» (Б.Басе); КОС-1 (В.В.Сінявський і В.А.Федорошин); опитувальник «Оцінка рівня товарищескості» (В.Ф.Ряхівський); опитувальник «Який Ви співрозмовник?»; опитувальник «Який Ви слухач?»; Тест на оцінку самоконтролю в спілкуванні (М.Снайдер); тест-опитувальник суб'єктивної локалізації контролю (модифікація Е.Г.Ксенофонтової); методика «Діагностика рівня емпатії» (В. В. Бойко); методика діагностики індивідуального рівня рефлексивності (А.В. Карпов, В.В. Пономарьова).

Експериментальною базою дослідження став факультет психології та

соціальної роботи ОНУ імені І.І.Мечникова. В експерименті брали участь студенти 1-4 курсів денної форми навчання спеціальності «Соціальна робота». Загальний обсяг вибірки склав 49 осіб.

Апробація.Окремі аспекти результатів дослідження були оприлюднені на двох конференціях: 74 щорічній студентській конференції Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (м. Одеса, 2018 р.).

Публікації. Результати роботи висвітлено в тезах конференції у збірнику:

Сінігур К.В. Основні проблеми фахової підготовки професіоналів соціальної сфери у вищій школі/ К.В. Сінігур, Л.М.Дунаєва// Збірник тез доповідей 74-ї щорічної студентської конференції Одеського національного університету імені І.І.Мечникова 26-27 квітня 2018 р. Одеса. - О.: ОНУ імені І.І.Мечникова, 2018. – С.180-185.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що розроблена і експериментально перевірена програма соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на розвиток емпатійності, інтернальності і рефлексивності як властивостей особистості, що обумовлюють розвиток комунікативної компетентності. Апробований комплекс психодіагностичних процедур, що дозволяє діагностувати різні компоненти комунікативної компетентності, а також властивості особистості, що зумовлюють розвиток комунікативної компетентності.

ВИСНОВКИ

Комунікативна компетентність - одна з базових характеристик професійної компетентності і професійної підготовки фахівців в типі професій «людина - людина». Завдання її формування є однією з центральних в процесі підготовки майбутнього фахівця з соціальної роботи, в його особистісному та професійному розвитку.

Наше дослідження було спрямоване на часткове вирішення протиріччя між об'єктивною потребою суспільства в підготовці фахівців із соціальної роботи з розвиненою комунікативною компетентністю і недостатньою теоретичною і практичною розробленістю проблеми виявлення властивостей особистості студента, що сприяють формуванню комунікативної компетентності.

Метою дослідження було вдосконалення процесу розвитку комунікативної компетентності майбутнього фахівця з соціальної роботи за рахунок соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на розвиток емпатійності, інтернальності і рефлексивності студентів у професійній підготовці.

У представленому дослідженні була виявлена особистісна обумовленість розвитку комунікативної компетентності у студентів - майбутніх фахівців із соціальної роботи та експериментально доведена можливість вдосконалення процесу розвитку комунікативної компетентності майбутнього фахівця з соціальної роботи за рахунок соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на розвиток емпатійності, інтернальності і рефлексивності студентів у професійній підготовці.

Найбільш істотними результатами дослідження є наступні:

- узагальнені та описані основні наукові підходи до розгляду комунікативної компетентності та можливостей її вдосконалення і розвитку;
- обґрунтована можливість вдосконалення процесу розвитку комунікативної компетентності майбутнього фахівця з соціальної роботи за

рахунок включеного в навчальний процес соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на розвиток емпатійності, інтернальності і рефлексивності студентів у професійній підготовці;

- розроблено та апробовано тренінгову програму, спрямовану на розвиток емпатійності, інтернальності і рефлексивності як властивостей особистості, що обумовлюють розвиток комунікативної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи;

- виявлена залежність рівнів розвитку поведінкового компонента в спілкуванні майбутніх фахівців із соціальної роботи та такими його особистісними якостями, як емпатійність, інтернальність і рефлексивність.

Були зроблені наступні висновки:

1. Виявлено взаємозв'язок між показником прояву компетентного типу поведінки в спілкуванні і такими властивостями особистості, як емпатійність, інтернальність і рефлексивність.

2. Для групи студентів з низьким рівнем прояву компетентного типу поведінки в спілкуванні характерні взаємозв'язки між проявом агресивного типу поведінки в спілкуванні з установками, які сприяють емпатії, і інтернальністю в сфері досягнень; комунікативними схильностями з ідентифікацією в емпатії і загальним рівнем емпатії.

3. Для групи студентів з високим рівнем прояву компетентного типу поведінки в спілкуванні характерні взаємозв'язки самоконтролю в спілкуванні з раціональним каналом емпатії, установками, які сприяють емпатії, рівня товарищескості із загальною інтернальністю, інтернальністю в сфері досягнень, в сфері сімейних відносин і в сфері міжособистісних відносин; вміння слухати із загальною інтернальністю, інтернальністю в сфері досягнень і невдач, а також міжособистісних відносин; комунікативних схильностей з інтернальністю в сфері досягнень і в сфері міжособистісних відносин.

4. Такі показники властивостей особистості, як емоційний та інтуїтивний канали емпатії, інтернальність в сфері виробничих відносин і у

випадку охорони здоров'я, практично не впливають на рівень прояву компетентного типу поведінки в спілкуванні.

5. Розвиток базових для комунікативної компетентності властивостей особистості, таких, як емпатійність, інтернальність і рефлексивність, веде до поліпшення показників поведінкового компонента комунікативної компетентності студентів, професіоналізується в області соціальної роботи.

Перспективу подальших досліджень ми бачимо в розробці і апробації комплексів психодіагностичних процедур, що дозволяють діагностувати різні компоненти соціально-психологічної компетентності соціальних працівників, а також властивостей особистості, що зумовлюють розвиток даних компетентностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 2000. - 318 с.
2. Акмеология: Учебник / Под общ. ред. А.А. Деркача. - М.: Изд-во РАГС, 2002. - 650 с.
3. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. - Л.: Наука, 1968.-253с.
4. Андреев А.А. Знания или компетенции? / А.А. Андреев // Высшее образование в России. - 2015. - № 2. - С. 3-11.
5. 8.Андреева Г.М. Социальная психология: Учебник для высших учебных заведений / Г.М. Андреева. - М.: Аспект Пресс, 2007. - 376 с.
6. Байденко В.И. Базовые навыки (ключевые компетенции) как интегрирующий фактор образовательного процесса // Профессиональное образование и формирование личности специалиста / В.И. Байденко, Б. Оскарссон. - М.: Фис, 2002. - 145с.
7. Байденко В.И. Компетенции в профессиональном образовании (к освоению компетентностного подхода)/ В.И. Байденко // Высшее образование в России. - 2014. - №11. - С.16-23.
8. Байденко В.И. Компетенции: к освоению компетентностного подхода // Труды методологического семинара «Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы» / В.И. Байденко. - М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. - 30 с.
9. Бедерханова В.П. Личностно-профессиональная позиция педагога / В.П. Бедерханова. - Краснодар: Просвещение - Юг. - 2011. - 167 с.
10. Берн Э. Трансакционный анализ и психотерапия / Э.Берн. -СПб.: Питер, 2002. - 206с.
11. Бернгард Г. Качественные и количественные методы исследования в социальной работе // Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт / Г. Бернгард. - М. - Тула: АСОПиР, 2003. - С. 127-134.

12. Бессонова Е.А. Рефлексия и ее развитие в процессе учебно-профессионального становления будущего учителя / Е.А. Бессонова. - Ростов н/Д.: Феникс, 2004. - 160 с.
13. Бодалев А.А. Психология общения / А.А. Бодалев. - М.: ПЕРСЭ, 2000. — 352 с.
14. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И. Божович. - М.: Наука, 2008. - 380 с.
15. Болотов, В.А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В.А. Болотов, В.В. Сериков // Педагогика. - 2003. - № 10. - С. 171-180.
16. Бомбик М. Подготовка к исследованиям в области социальной работы // Обучение социальной работе: Преемственность и инновации/ Под ред. Ш. Рамон,Р. Сари / М. Бомбик. - М.: Аспект Пресс, 2006. - 157с.
17. Бочарова В.Г. Педагогика социальной работы/ В.Г. Бочарова. -М: SvR- Аргус, 2004.-207 с.
18. Бочарова В.Г. Профессиональная социальная работа: личностно ориентированный подход / В.Г. Бочарова. - СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2008. - 249 с.
19. Бочарова В.Г. Профессиональное становление и развитие социальной работы в России / В.Г. Бочарова // Социальная работа как профессия: современный опыт и тенденции развития: Материалы Всероссийской научно-практической конференции. - Ставрополь: Изд-во СГУ, 2009. - 254 с.
20. Браже Т.Г. Из опыта развития общей культуры учителя /Т.Г. Браже // Педагогика. - 2013. - № 2. - С. 70-75.
21. Вилюнас В.К. Психология эмоциональных явлений / В.К. Вилюнас.-М.: МГУ, 2006. - 110 с.
22. Волкова О. Компетентностный подход при проектировании образовательных программ / О. Волкова // Высшее образование в России. - 2015.-№4.-С. 34-36.
23. Воронкина Л.Б. Динамика развития личности студентов в условиях

развивающей среды / Л.Б. Воронкина. - М.: Издательство «Академический Проект», 2009. -143 с.

24. Воронова Т.А. Изучение взаимосвязи самообразовательной деятельности студентов и их профессионально-педагогической направленности // Формирование профессиональной педагогической направленности у студентов университета: Межвузовский сборник научных трудов / Т.А. Воронова. - Тула, 2006. - С. 68-75.

25. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования / Л.С. Выготский. - М.: Просвещение, 1992.-190 с.

26. .Выготский, Л.С. Педагогическая психология/ Л.С. Выготский. - М.: Педагогика-Пресс, 1996. - 402с.

27. Гаврилова, Л.В. Психологические особенности профессионального самоутверждения учителей, работающих в школе // Научные труды МПГУ им. Ленина / Л.В. Гаврилова. - М.: МПГУ, 2005. – 216с.

28. Гаврилова, Т.П. О воспитании нравственных чувств / Т.П. Гаврилова. - М.: Знание, 2004. -119 с.

29. Галямина И.Г. Проектирование государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования нового поколения с использованием компетентностного подхода // Труды методологического семинара «Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы» / И.Г. Галямина. - М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2005. – 157с.

30. Горбатюк А.Н. Принципы проведения тренинга общения в конфликтных студенческих группах // Психология общения: социокультурный анализ. - М.: ИИЦ МГУДТ, 2008. – 156 с.

31. Гришанова Н.А. Компетентностный подход в обучении взрослых: Материалы к третьему заседанию методологического семинара 28 сентября 2004 г. / Н.А. Гришанова. - М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. - 116 с.

32. Гусейнов А.Ш. Внутригрупповая активность как фактор повы-

шения коммуникативной компетентности в студенческих группах. - М.: Эксмо, 2013. – 960 с.

33. Гусякова Н.И. Некоторые аспекты подготовки будущих учителей к диалогическому общению // Психология общения: социокультурный анализ / Н.И. Гусякова, В.Ф. Жеребкина. - Ростов-на-Дону: Феникс, 2003. – 59с.

34. Данилин К.Е. Формирование внутригрупповых установок и рефлексивной структуры группы // Межличностное восприятие в группе / К.Е. Данилин. - М.: Наука, 2001. - 204с.

35. Деркач А.А. Психология развития профессионала / А.А. Деркач, В.Г. Зазыкин, А.К. Маркова. -М.: ПЕРСЭ, 2000. - 123 с.

36. Доэл М. Введение в контекст практической подготовки будущих социальных работников: обзор ключевых тем // Обучение практике социальной работы: Международный взгляд и перспективы / М. Доэл, С. Шадлоу. - М.: Аспект Пресс, 2007. - 223 с.

37. Доэл М. Практика социальной работы / М. Доэл, С. Шадлоу. -М.: АО Аспект Пресс, 2005. - 237 с.

38. Дунаева Л.М. Методичні рекомендації до написання дипломних робіт ОКР «магістр» для студентів галузі знань 1301 «Соціальне забезпечення» спеціальності 8.13010201 «Соціальна робота» Інституту інноваційної та післядипломної освіти Одеського національного університету імені І.І. Мечникова/ Л.М.Дунаєва, У.В. Варнава, М.І. Брагар, Т.П. Хлівнюк. - Одеса: Вид-во «ВМВ», 2015. - 37с.

39. Жеребятъева, Л.Ф. Подготовка будущих учителей к организации и проведению самостоятельной учебной работы учащихся: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук / Л.Ф. Жеребятъева. - М.: НПФ Смысл, 2012. – 464 с.

40. Жуков, Ю.М. Диагностика и развитие компетентности в общении / Ю.М. Жуков, П.В. Растянников, Л.А. Петровская. - М: МГУ, 2000. - 104с.

41. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия // Труды методологического семинара «Россия в Болонском процессе: про-

блемы, задачи, перспективы» / И.А. Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 231с.

42. Зимняя И.А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. - 2005.-№11.-С. 14-20.

43. Зимняя И.А. Подготовка социального работника как многоуровневый процесс / И.А. Зимняя // Социальная работа. - 2002. - Выпуск № 6. -С. 85-91.

44. Зимняя И.А. Профессиональные роли и функции социального работника. Общие проблемы подготовки специалиста /И.А. Зимняя // Российский журнал социальной работы. - 2005. - № 1. - С. 79-82.

45. Иванченко Т.П. Развитие компетентности в общении у менеджеров // Психология общения: социокультурный анализ: Материалы междунар. конференции, 30 октября - 1 ноября 2013г. / Т.П. Иванченко. - Ростов- на-Дону, 2003. – С.22-31.

46. Кан-Калик В.А. Педагогическое творчество / В.А. Кан-Калик, Н.Д. Никандров. - М.: Педагогика, 2000. - 144с.

47. Кан-Калик, В.А. Учителю о педагогическом общении: Книга для учителя / В.А. Кан-Калик. - М.: Просвещение, 2007. - 190с.

48. Кант И. Критика чистого разума / И. Кант. - М.: Мысль, 2004. - 134с.

49. Киселева, О.О. Подготовка студентов педагогического института к формированию коммуникативной культуры у школьников / О.О. Киселева. - М.: Академия, 2007. – 146 с.

50. Климов Е.А. Психология профессионала / Е.А. Климов. - М.: Издательство «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 2006.-400 с.

51. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А. Климов. - СПб.: Евразия, 1994. - 479 с.

52. Ковалев А.Г. Эмпатия и процесс практического познания одной

личности другой // Теоретические и прикладные и прикладные проблемы психологии познания людьми друг друга / А.Г. Ковалев. - М.: Эксмо, 2013. – 260 с.

53. Козлов А.А. Социальная работа и проблемы духовности / А.А. Козлов // Российский журнал социальной работы. - 2006. - № 1. - С. 22 - 26.

54. Колденкова А.Т. Профессиональная направленность как нравственная проблема // Формирование профессиональной педагогической направленности у студентов университета: Межвузовский сборник научных трудов / А.Т. Колденкова. – М., 2006. - С. 42-46.

55. Компетентностный подход в педагогическом образовании: Коллективная монография / Под ред. В.А. Козырева и Н.Ф. Радионовой. - СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2004. - 290с.

56. Коньгина М.Н. Подготовка специалистов по социальной работе к профессиональной деятельности в этнокультурной среде: Дисс. ...канд. пед. наук /М.Н. Коньгина. - СПб.: Евразия, 2014. - 479 с.

57. Крутых Е.В. К вопросу развития коммуникативной компетентности студентов // Психология общения: социокультурный анализ: Материалы междунар. конференции, 30 октября - 1 ноября 2003 г. / Е.В. Крутых. - М.: ИИЦ МГУДТ, 2008. – 156 с.

58. Кузнецова Г.Д. Формирование профессиональной деятельности и личности социального работника: Дисс. ... канд. пед. наук / Г.Д. Кузнецов. - М., 1996.-150 с.

59. Кулюткин Ю.Н. Исследование познавательной деятельности учащихся школы / Ю.Н. Кулюткин, Г.С. Сухобская. - М.: Педагогика, 2007. – 168с.

60. Курбатов В.И. Теория и практика общения (коммуникативная профиограмма социального работника) / В.И. Курбатов, И.Ф. Поручник // Российский журнал социальной работы. - 2015. -№ 1. - С.47-77.

61. Ладенко И.С. Философские и психологические проблемы исследования рефлексии / И.С. Ладенко, И.Н. Семенов, С.Ю. Степанов. - М.:

Издательство «Академический Проект», 2009. -143 с.

62. Ленер И.М. Развитие и профессиональное понимание социальной работы в Германии // Социальная работа накануне 2000 года: пути и цели профессионального становления / И.М. Ленер, Ю. Гриз, И. Тепфер. -М.-Берлин: Институт социальной работы, 2008. - С. 5-55.

63. Леонтьев А.А. Педагогическое общение / А.А. Леонтьев. - М.: «Знание», 2009.- 48с.

64. Локк Дж. Опыт о человеческом разуме // Избранные философские произведения / Дж. Локк. - СПб: ЕВРОЗНАК, 2006. – 279 с.

65. Лотова И.П. Психологические условия эффективности профессиональной деятельности работников социальных служб / И.П. Лотова. - М.: Изд-во МГСУ «Союз», 1999. - 127 с.

66. Лыфенко Д.В. Психолого-педагогические условия формирования коммуникативных умений будущего социального работника. - М.: Амфора, 2012. – 48 с.

67. Ляшенко А.И. Профессиональное становление социального работника. М.: Рипол Классик, 2013. - 152 с.

68. Маркова, А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А.К. Маркова. - М.: Лабиринт Пресс, 2004. – 223 с.

69. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики / А. Маслоу. - М.: ГЭОТАР-Медиа, 2010. – 112 с.

70. Медведева, Г.П. Этика социальной работы: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Г. П. Медведева. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. - 208 с.

71. Молчанова Н.В. Влияние личностных качеств будущих социальных работников на идентификацию с клиентами. - М.: Уникум, 2013. - 204с.

72. Муравьева О.И. Коммуникативная компетентность как проблема общей психологии / О.И. Муравьева. - К.: Кондор, 2005. - 278 с.

73. Насифуллина А.Н. Содержание и методы формирования эмпатической культуры у студентов педвуза / А.Н. Насифуллина. - Казань:

КГПИ, 2003. - 117 с.

74. Николаева Г.Н. Коммуникативная компетентность личности / Г.Н. Николаева. - М.: ГЭОТАР-Медиа, 2010. – 112 с.

75. Обучение социальной работе: Преемственность и инновации / Под ред. Ш. Рамон, Р. Сарри. - М.: Аспект Пресс, 2006. - 157с.

76. Овсяник О.А. Социально-психологические аспекты профессионализма социального работника. - М.: Лабиринт Пресс, 2004. – 123 с.

77. Оганян К.М. К проблеме подготовки социального работника и формирования профессиональной компетентности / К.М. Оганян // Российский журнал социальной работы. - 1996. - № 2/4. - С.92-95.

78. Орлов Ю.М. Феномены эмпатии и конгруэнтности / О.М. Орлов, М.А. Хазанов // Вопросы психологии. - 2004. - №4. – С.44-48.

79. Петровская Л.А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг / Л.А. Петровская. - М.: Аспект Пресс, 2008. – 240с.

80. Петровская Л.А. Развитие компетентности в общении как одно из направлений оказания психологической помощи / Л.А. Петровская, Ю.М. Жукова.- М.: Просвещение, 2006. – 124с.

81. Петровский А.В. Индивид и личность. Концепция персонализации // Вопросы истории и теории психологии / А.В. Петровский. - М.: Педагогика, 2004. – 155с.

82. Платонов К.К. Структура и развитие личности / К.К. Платонов. - М.: «Наука», 1996.-254 с.

83. Практическая психодиагностика. Методика и тесты: Учебное пособие / Под ред. Д.Я. Райгородского. - Самара: «БАХРАХ - М», 2000. - 672 с.

84. Психология и педагогика: Учебное пособие / К.А. Абульхановой, Н.В. Васиной, Л.Г. Лаптева, В.А. Слостенина. - М.: Издательство «Совершенство», 1998. - 320 с.

85. Пунегова М.И. Профессионально-педагогические умения в системе подготовки будущего учителя // Формирование профессионально-

педагогической направленности студента-филолога в условиях реформы школы / М.И. Пунегова. - М.: Апрель Пресс, 2000. – 124 с.

86. Рояк А.А. Особенности развития эмпатии // Теоретические и прикладные проблемы психологии познания людьми друг друга. - СПб.: Питер Ком, 1999. - 216 с.

87. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. - СПб.: ЗАО «Издательство «Питер», 1999. - 720 с.

88. Ручкова Н.А. Основные функции и роль педагога-наставника в подготовке студентов, будущих социальных работников (английский опыт) // Зарубежный и отечественный опыт социальной работы: Учебно-методическое пособие / Н.А. Ручкова. - М.: Смысл, 2008. – 119 с.

89. Сарджвеладзе Н.И. О балансе проекции и интраекции в процессе эмпатического взаимодействия // Бессознательное: природа, функции, методы исследования / Н.И. Сарджвеладзе. - М.: Амфора, 2012. – 48 с.

90. Селезнева Н.А. Размышления о качестве образования: международный аспект / Н.А. Селезнева // Высшее образование сегодня. - 2004. -№ 4. - С.33.

91. Сінігур К.В. Основні проблеми фахової підготовки професіоналів соціальної сфери у вищій школі/ К.В. Сінігур, Л.М.Дунаєва// Збірник тез доповідей 74-ї щорічної студентської конференції Одеського національного університету імені І.І.Мечникова 26-27 квітня 2018 р. Одеса. - О.: ОНУ імені І.І.Мечникова, 2018. – С.180-185.

92. Слостенин В.А. Социальный работник: личность и профессия / В.А. Слостенин // Социальная работа. - 1992. - Выпуск № 6. - С. 48 - 57.

93. Слободчиков В.И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе: Учебное пособие для вузов / В.И. Слободчиков, Е.И. Исаев. - М.: Школьная Пресса, 2000. -416 с.

94. Словарь психологических терминов / Под общей ред. А.В.Петровского, М.Г. Ярошевского - Москва.: Политиздат, 2000. - 294 с.

95. Сопиков А.И. Экспериментальная методика исследования эмпатии к ощущениям партнера по общению // Вопросы психологии познания людьми друг друга и общения / А.И. Сопиков. - СПб.: Евразия, 2004. - 479 с.
96. Социальная работа: Учебное пособие / Под общей ред. проф. В.И. Курбатова. - Ростов-на-Дону: «Феникс», 1999. - 576с.
97. Спенсер Г. Избранные произведения /Г. Спенсер - СПб.: Питер, 1992. – 204с.
98. Теория социальной работы: Учебник / Под ред. проф. Е.И. Холостовой. - М.: Юрист, 2009. - 332 с.
99. Технологии социальной работы / Под ред. проф. Е.И. Холостовой. - М.: ИНФРА - М, 2002. - 400 с.
100. Фирсов М.В. Теория социальной работы: Учеб пособие для студентов высших учебных заведений / М.В. Фирсов, Е.Г. Студенова. - М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2000. - 432 с.
101. Фихте И.Г. Сочинения: в 2-х т. / И.Г. Фихте - СПб.: Речь, 1993. - Т. 1. - С.33-41.
102. Хазанова М.А. Исследование факторов, способствующих успешности общения // Сб. науч. трудов Психолого-педагогические проблемы коллектива и личности / М.А. Хазанова. - М.:НИИ ОП АПН, 1998. - 165 с.
103. Чистякова С.Н. Профессиональная ориентация школьников в условиях непрерывного образования / С.Н. Чистякова. - М.: МарТ, 2005. – 285 с.
104. Шанти Х. О возможных путях развития системы подготовки социальных работников в России / Обучение социальной работе: преемственность и инновации / Под ред. Ш.Рамон, Р. Сари / Х. Шанти. - М.: Аспект Пресс, 1996.-157 с.
105. Шаповалов В.К. Практико ориентированная подготовка специалистов по социальной работе / В.К. Шаповалов. - М.: Педагогика, 2000. - 108с.
106. Шмелева Н.Б. Профессиональная подготовка социальных работ-

ников в системе деятельности школы - семинара/ Н.Б. Шмелева // Российский журнал социальной работы. - 2005. - № 1. - С.119-130.

107. Шмелева Н.Б. Профессионально-личностное развитие социального работника. - М.: Академия, 2007. – 146 с.

108. Шмелева Н.Б. Формирование и развитие личности социального работника как профессионала: Учебное пособие / Н.Б. Шмелева. - М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2004. - 196 с.

109. Щедровицкий П.Г. Схема мыследеятельности - системоструктурное строение, смысл и содержание // Системные исследования. Методологические проблемы: Ежегодник / П.Г. Щедровицкий. - М.: Эксмо, 2013. – 60с.

110. Яковлева, Н.В. Психологическая компетентность и ее формирование в процессе обучения в вузе (на материале деятельности врача) / Н.В. Яковлева. - М.: Педагогика, 2000. - 308 с.

111. Ярская-Смирнова Е.Р. Профессиональное образование по социальной работе в России: потребности и ресурсы // Содержание социально-гуманитарного образования вменяющемся мире: междисциплинарный подход / Е.Р. Ярская-Смирнова. - Краснодар, 2000. - С. 33-34.